

- конференции ["Творческая самореализация личности в контексте профессиональной педагогической культуры"] / Под ред. И. Ф. Исаева, М. И. Ситниковой. – Белгород : Изд-во БелГУ, 2001. – С. 105–107.
6. Кедров Б. М. О методике изложения диалектики от абстрактного к конкретному / В. М. Кедров // Вопросы философии. – 1978. – № 2. – С. 38-40.
  7. Краевский В. В. Проблемы научного обоснования обучения (Методологический анализ) / В. В. Краевский. – М. : Педагогика, 1977. – 264 с.
  8. Новик И. А. Формирование методической культуры учителя математики в педвузе / И. А. Новик. – Минск : БГПУ, 2003. – 178 с.
  9. Розин В. М. Особенности дискурса и образцы исследования в гуманитарной науке / В. М. Розин. – 2009. – 208 с.
  10. Слостенин В. А. Формирование профессиональной культуры учителя : [учебное пособие] / В. А. Слостенин. – М. : Прометей, 1993. – 177 с.

Княжева И. А.

СУЩНОСТЬ ФЕНОМЕНА "МЕТОДИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА" ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ"

В статье представлены данные о разработанности проблемы профессионально-педагогической подготовки преподавателей для высшей школы; обоснована актуальность определения сущности методической культуры преподавателя высшей школы; представлены формально-логические правила и диалектические принципы определения понятий; представлен анализ и научное обоснование понятия "методическая культура преподавателя высшей школы", определены наиболее существенные ее характеристики.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, преподаватель высшей школы, методическая культура, методическая культура преподавателя высшей школы.

Knyazheva I. A.

ESSENCE OF THE PHENOMENON "METHODOLOGICAL CULTURE OF THE LECTURER"

The article deals with the data about readiness of the problem of professional pedagogical training for tutors; the actuality of essence definition of methodological culture of the lecturer is substantiated; formal logical rules and dialectical principles of concept definition are represented; the analysis and scientific basis of the concept "methodological culture of the lecture " is presented, its most essential features are determined.

Key words: professional pedagogical training, lecturer, methodological culture, methodological culture of lecturer.

УДК 378.4+372.832

Койчева Т. І.

ПРИЗНАЧЕННЯ УНІВЕРСИТЕТІВ У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто тенденції і особливості розвитку сучасної системи освіти. Досліджено роль і місце університетів у суспільному житті у різні часи. Зазначено особливості діяльності і функції педагогічних університетів.

Ключові слова: університет, педагогічний університет, інноваційний університет, система освіти.

У ХХІ столітті освіта стала однією з найбільш важливих сфер людської діяльності. Досягнення в цій галузі складають основу соціальних і науково-технологічних перетворень. Розширення сфери освіти призводить до зміни її статусу в суспільстві, що супроводжується формуванням нової освітньої системи, моделей і парадигм її функціонування.

Зростання ролі знання у всіх сферах життя й виробництва призводить, з одного боку, до їх інтелектуалізації, з другого – до економізації освіти. Зважаючи на те, що знання починають займати ключові позиції в економічному розвитку, радикально змінюється місце освіти в структурі суспільного життя і суспільного виробництва, співвідношення таких сфер, як освіта та економіка.

Придбання нових знань, інформації, умінь, навичок, орієнтація на їх постійне оновлення, удосконалення і розвиток стають фундаментальними характеристиками професійної діяльності працівників у всіх сферах постіндустріальної економіки. Такі продукти освітньої діяльності як кваліфіковані кадри, наукоємні технології, інноваційні технології і виробництва стають життєво важливими ресурсами розвитку всіх країн, а система освіти поширює свої соціокультурні функції у процесі трансляції і виробництва культурних норм, цінностей, на створення простору для генерування нових ідей, що виходить за межі традиційної загальної і професійної підготовки кваліфікованих фахівців.

Досить усталена упродовж багатьох століть роль освіти принципово змінилася в останні десятиліття у зв'язку з бурхливим розвитком комп'ютерних технологій, руйнуванням національних і державних кордонів у забезпеченні інформацією.

Характеризуючи особливості розвитку сучасної системи освіти, дослідники відзначають такі її тенденції як-от:

- поступова, але неухильна зміна парадигми "освіта для навчання" на парадигму "освіта для становлення";
- перетворення знань в основний суспільний капітал;
- освіта протягом усього життя;
- зміщення пріоритетів від прямого навчання до індивідуалізованого і персоніфікованого навчання;
- діалогічність як співіснування різних підходів, форм, методів і технологій в освіті;
- активізація освітнього процесу за рахунок використання Інтернету та інших технологій у сучасній освіті;
- інтернаціоналізація освіти відповідно до всесвітніх процесів глобалізації;
- розвиток і упровадження дистанційного навчання.

За цих умов істотно змінюється роль та місце університетів у системі освіти, економіки, інших сферах суспільного життя країни. Зауважимо, що феномен університету як механізму акумуляції і трансляції культури та історичного досвіду розглядається у працях І. Захарова, Н. Ладижець, Є. Ляхович, Н. Селезньова, А. Субетто та ін. Ю. Афанасьєв, звертаючись до проблеми університетської освіти та її місії в сучасному світі, зазначає, що спадкоємність культурних традицій, орієнтація студентів у сучасному житті та їхня готовність увійти у завтрашній день не тільки об'єднують три часи – минуле, сьогодення і майбутнє, а й три системи: освіти, культури і науки [1].

Термін "університет" із самого початку позначав вільну корпорацію викладачів (магістрів, професорів) та студентів; корпорацію тих, хто "штудіює" (школярів) і хто забезпечує цей процес як певну гільдію за аналогією з іншими гільдіями середньовічного міста. При цьому корпоративність перших університетів відрізнялася від усіх інших гільдій та шкіл насамперед своєю відкритістю.

В. Роуг, розглядаючи університет як явище середньовічної європейської культури, зазначав, що він виступав як "продукт і спосіб свого часу" [2]. Реагуючи на економічні та політичні запити суспільного життя, університет сприяв розвитку цивілізації через механізм відтворення культури, приросту знань і підготовку для суспільства професійно зорієнтованої та інтелектуальної еліти. Університет, як тільки він створювався і починав функціонувати як спільнота, ставав потужним суспільним чинником у регіоні. Університет у середні століття – це не тільки викладачі та студенти, це члени і піддані університету або "академічні громадяни". Корпоративні права, а також різні фінансові дотації і привілеї давали тим, хто "штудіює", можливість жити і всіляко активізували життя міста, тобто робили існування університету для міста вигідним.

Концепцію університету, що стала перехідною від моделі середньовічного університету до університету класичного, запропонував Я. Коменський [3]. На його думку, університет мав представляти самоврядувальну корпорацію, що за своїм призначенням знаходиться на службі суспільства. За концепцією Я. Коменського, університет набуває рис виключно наукової установи, на чолі якої стоїть вчений-інтелектуал і для якого викладання не є пріоритетним видом професійної діяльності і засобом самореалізації.

Виникнення найбільш поширеної у суспільстві класичної моделі університетської освіти пов'язано з ім'ям В. фон Гумбольдта і відкриттям у 1810 році Берлінського університету. В основу нової моделі університетської освіти були покладені три принципи. Перший полягав у запереченні примітивного утилітарного погляду на освіту, коли знання цінуються лише з практичного погляду. Другий – застерігав від засилля дослідної (емпіричної) науки, що суперечило розвитку фундаментального теоретичного пізнання. Третій принцип стверджував панування гуманітарної освіти, без якої не може бути освіченої особистості [4].

Базовими принципами класичної ідеї університету стали: державна підтримка університету при збереженні ним статусу відносно автономії; ідея академічної свободи в дослідженні і навчанні; дослідження і навчання як сутність освіти; активне включення викладачів і студентів у суспільне життя; етичне обґрунтування гідності знання і вченості.

Саме класична ідея університету Вільгельма фон Гумбольдта як синтезу дослідження, навчання і виховання стала критерієм, за яким здійснювалася вся подальша еволюція європейських і американських університетів.

Ідеї дослідницького університету В. фон Гумбольдта та інтелектуального університету Дж. Г. Ньюмена у другій половині XIX століття стали першими спробами осмислення ідеї університету, визначення його місії в сучасному світі. Модель Гумбольдта справила значний вплив на розвиток американських, канадських, японських університетів. Модель Ньюмена залишилась національним надбанням, яке було сприйнято лише деякими елітарними вищими навчальними закладами Європи [4].

З середини XIX століття процеси соціальної мобільності посилили проблему елітарної і егалітарної освіти в суспільстві. До університетів на початку XX століття прийшли широкі верстви населення, що змусило звернутися до обговорення ідеї університету в новому просторово-часовому і соціально-культурному вимірі.

У другій половині XX століття К. Ясперс висунув нову ідею університету, яка певним чином відроджує модель дослідницького університету В. Гумбольдта. На його думку, університет – це спільнота вчених і студентів, зайнятих спільним пошуком істини. Завдання університету – дослідження, передання знань (освіта) та культура [5]. Саме ця тріада стала класичною для сучасної університетської освіти в усьому світі.

В останні десятиріччя XX століття вчені запропонували нове бачення університету, що орієнтується на служіння суспільству, нації, регіону, і виробляє не тільки знання, але й фахівців, що володіють цим знанням, необхідним для бізнесу, промисловості, сфери послуг тощо. Для позначення цього феномена В. Роугом було введено термін "університетський комплекс" [2]. Його відмінність полягала в тому, що вчений розглядає університет як індустрію знання, що є основним економічним ресурсом суспільства.

На підставах аналізу діяльності університетів різних країн і континентів визнано, що ситуація, яка склалася сьогодні у світовій спільноті, має низку спільних рис. Зокрема:

- неухильно знижується фінансування і підтримка університетів з боку держави, яка перестає бути єдиним і основним джерелом їх матеріального забезпечення;

- університети стають учасниками і гравцями ринку консультативних і експертних освітніх продуктів і послуг, науково-дослідних розробок і інновацій, що призводить до виникнення конкуренції і змагання;

- найбільш потужні університети перетворюються у корпорації, які виробляють і продають особливу продукцію (товар) – освіченість, знання, об'єкти інтелектуальної

власності та інше, що створює тло для виникнення і впровадження особливих ринкових відношень і вимагає від освітян і науковців відповідних ринкових компетенцій;

– успішні університети розробляють й упроваджують власні стратегії, що дозволяє працювати в умовах ринкових відношень, створювати інноваційні продукти, витримувати конкуренцію і водночас зберігати власну ідентичність як особливих соціокультурних інститутів у збереженні цінностей наукового пошуку, розвитку знання і освіти.

Сучасний інноваційний університет – це вищий навчальний заклад і наукове співтовариство, який:

– на практиці реалізує єдність навчального, наукового та інноваційного процесів з широким використанням власного інтелектуального потенціалу і матеріально-технічної бази;

– акумулює, генерує і транслює нові знання для підготовки високопрофесійних фахівців, розробку нових технологій і перетворення їх у готовий комерційний продукт;

– задовольняє потребу користувачів в інноваційних послугах і товарах, що базуються на сучасних знаннях, технологіях і компетенціях;

– розвиває інноваційну інфраструктуру власного простору і регіону;

– впливає на розвиток не тільки освіти і науки, але й на економіку і соціальну сферу.

Характеризуючи сучасний університет, Р. Барнетт вважає, що йому повинні бути властиві такі риси, як: критична міждисциплінарність, колективний самоаналіз, цільове відродження, рухливі межі, ангажованість [6].

Так, критична міждисциплінарність повинна стати якістю сучасного університету, де постійно стикаються один з одним різні думки і погляди самої людини. Університет виступає не тільки місцем проведення дискусій, він сам залучений у процес створення нових форм знання.

Колективний самоаналіз забезпечує у структурі нового університету створення умов для критики на всіх рівнях його життєдіяльності і є необхідною умовою для творчої розробки університетом нових перспектив свого існування.

Університетові необхідний постійний діалог. У ньому має бути дискусія не тільки про результати, підстави, пріоритети та методи спілкування із зовнішнім і власним внутрішнім світом, але й розмова про власне місце в цьому спілкуванні. У час надскладностей цілі університету постійно ускладнюються і доповнюються новими. Отже, місія університету постійно піддається переосмисленню і переінтерпретації, тобто здійснюється відродження.

В епоху надскладного в університеті не повинно існувати чітко фіксованих меж. Безліч форм академічної ідентичності повинні створюватися в горизонтальній площині (через кордони) і у вертикальній (у межах локальних підрозділів, на рівні факультету, університету, держави). Жодна з цих форм не повинна претендувати на перевагу щодо інших.

Університет повинен взаємодіяти з різними спільнотами. У суспільстві знання існує в різних формах, інститутах, процедурах і визначеннях. Університет повинен на це зважати, і йому доведеться ступити на цю територію з новими для нього правилами виробництва знань; він вступає в альянс з промисловістю, професійними об'єднаннями, зовнішніми консультантами для того, щоб зберегти своє місце на ринку виробництва знань. Ймовірно, що деякі університети двадцять першого століття будуть пропонувати свої товари на ринку, у зв'язку з тим, що навчання студентів не настільки економічно вигідно, щоб залишатися їх "головною справою".

За цих умов університети вимушені переходити від адміністрування до управління власним розвитком на кшталт підприємницьких організацій, що потребує переосмислення наявних ресурсів, ускладнення й підвищення ефективності їхнього використання. У зв'язку з цим, однією з моделей університету, запропонованих спільноті для обговорення, стала ідея "підприємницького університету". До основних рис підприємницького університету відносять: створення посиленого управлінського ядра; формування дискретної (диверсифікованої) фінансової бази; формування розширеної периферії розвитку

університету; стимулювання академічного ядра; широке розповсюдження і затвердження в університетському співтоваристві підприємницьких переконань і цінностей [6].

В Україні процеси щодо розвитку освіти знайшли відображення у Законі України "Про вищу освіту" (2014 р.), що посилює автономію університетів у системі суспільного виробництва і суспільних відносин, самостійність у виборі створюваних матеріальних і духовних продуктів і відповідальність за їх якість. У ситуації, що склалася, кожний ВНЗ змушений самостійно вибудовувати стратегію розвитку, визначати пріоритетні напрями власної діяльності з урахуванням життєздатних традицій і наявних ресурсів. Зважаючи на це, вітчизняні університети стоять перед необхідністю формувати складну організаційну культуру, що поєднує традиційну культуру вільної кооперації професіоналів та культуру високопродуктивного і рентабельного мислення.

На думку Д. Белла, університет стає головним соціальним інститутом сучасного суспільства. Належачи до елітної групи вищих навчальних закладів, університет приймає на себе велику кількість функцій: проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень; забезпечення потреб суспільства у висококваліфікованих і освічених кадрах; розвиток загальної, середньої і професійної освіти тощо [7]. Сучасний університет самим розвитком суспільства приречений бути середовищем, що не тільки об'єднує в собі самі знання і засоби їх передання та здобування, але й максимально сприяє самовиробленню та розширенню власних духовно-інтелектуальних можливостей.

На початку ХХІ ст. за університетами в суспільстві закріплено такі функції, як-от:

- навчальна, яка реалізується через передавання знань;
- дослідницька, яка реалізується через розвиток науки;
- сервісна, яка реалізується через обслуговування соціуму, суспільства, держави, особистості;
- культуруотворювальна, яка реалізується через розвиток культури та інтелекту;
- гуманістична, яка реалізується через трансляцію у суспільстві важливих для його розвитку ідей і способів мислення.

Отже, новації другої половини ХХ століття змінили і продовжують змінювати вигляд сучасного університету. Вони мають відношення до переорієнтації його базових підстав, які полягають не тільки у принципах функціонування університету, а й у способах його самопрезентації і самоопису. Стикаючись з різноманітними проблемами, сучасний університет опиняється перед завданням розробки нового самовизначення, яке повинно одночасно задовольняти наявному стану суспільства і культури і майбутньому самого університету. Університет повинен сам відповісти на питання про сенс свого існування і функціонування і знаходження такої відповіді зумовлюється цінностями, які об'єднують зусилля всіх членів його колективу.

Світові тенденції розвитку суспільства і економічні реформи кінця ХХ століття докорінно змінили ситуацію у вищій освіті. Вирішальним чинником у її реформуванні та модернізації стала орієнтація на формування суспільства знань, у якому головним ресурсом розвитку виступає фундаментальне знання, його обмін і використання як основа духовного і матеріального багатства.

У педагогічних університетах, діяльність яких зосереджена на підготовці кадрів для системи освіти, ці функції набувають більш вузької спеціалізації і конкретизації, а саме:

- навчання фахівців, що забезпечують у суспільстві трансляцію надбань культури через передавання знань, способів мислення і діяльності від одного покоління до наступного;
- дослідження процесів, що забезпечують процеси трансляції знань та їх відтворення у культуровідповідній діяльності;
- забезпечення процесів соціалізації особистості через її освіту, опанування нормами життєдіяльності у відповідному соціумі і залучення до скарбниць культури;
- розвиток у наступних поколіннях здібностей, що забезпечують розвиток культури і пізнання довколишнього світу;
- трансляцію цінностей людської культури і способів її створення.

Відтак, діяльність педагогічних університетів зосереджена переважно на професійній підготовці кваліфікованих фахівців, що забезпечують відтворення і розвиток самої системи освіти, всіх її шаблів. Така підготовка вимагає здатності до відтворення здобутків людської цивілізації у мисленні і продуктах діяльності наступних поколінь; опанування способів створення культурних зразків діяльності; осмислення і використання освітніх технологій, що призводять до творчого використання й розвитку культурно осмисленої діяльності; їх інноваційного розвитку.

Вирішення цих завдань, з одного боку, забезпечують розвиток педагогічного університету як соціокультурного феномена у сучасному суспільстві, з іншого, – визначають вектори його діяльності, які сприяють ефективності цього процесу, виводять його на рівень інновацій і конкурентної спроможності на ринку освітніх послуг у суспільстві знань. Натомість вирішення цих завдань неможливе поза науки і наукової діяльності, які є невід'ємною складовою функціонування педагогічного університету в суспільстві і його подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Афанасьев Ю. Г. Системность и общество / З. Г. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1980. – 368 с.
2. Роуг В. Университет как явление средневековой культуры / В. Роуг // Вестник высшей школы – 1991. – № 8. – С. 97–109.
3. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. Т. 2 / Я. А. Коменский ; отв. ред. А. И. Пискунова. – М. : Педагогика, 1982. – 576 с.
4. Зубрицька М. Філософський дискурс ідеї університету : в складних лабіринтах пошуку істини // Ідея Університету : антологія / [упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська ; відп. ред. М. Зубрицька]. – Львів : Літопис, 2002. – С. 7–22.
5. Jaspers K. Philosophie und Welt. Reden und Aufsätze / K. Jaspers. – München, 1958. – P. 7–20.
6. Барнетт Р. Осмысление университета / Р. Барнетт // Образование в современной культуре / Белорусский государственный университет. Центр проблем развития образования БГУ ; Под ред. М. А. Гусаковского. – Мн. : Профили, 2001. – 128 с.
7. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Даниэль Белл ; пер. с англ. – М. : Academia, 2004. – 788 с.

Койчева Т.И.

НАЗНАЧЕНИЕ УНИВЕРСИТЕТОВ В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА

В статье рассмотрены тенденции и особенности развития современной системы образования. Исследована роль и место университетов в общественной жизни в разные времена. Указаны особенности деятельности и функции педагогических университетов.

Ключевые слова: университет, педагогический университет, инновационный университет, система образования.

Koycheva T.

THE PURPOSE OF UNIVERSITIES IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY

The article examines the trends and features of development of modern education system. The role and the place of universities in the public life at different times were studied. Peculiarities of work and functions of pedagogical universities were indicated.

Key words: university, pedagogical university, innovative university, education system.